

Azərbaycan mətbuatı dini təhlükəsizlik kontekstində

Hər gün həyatımıza dünənə nisbətən bir az da çox daxil olan media cəmiyyətlərin formalaşmasında, mədəniyyətlərin inkişafında mühüm rol oynayır. Həm mədəni əlaqələr, həm dini münasibətlər, həm də sadəcə, informasiya prizmasından baxdıqda medianın, əslində, həyatımızda hegemon ünsür kimi xarakterizə edilməsi doğrudur. Onsuz günə başlamırıq, informasiya ehtiyacımızı onunla ödəyirik, kimimiz ondan pul qazanırıq, kimimiz pul qazanmaq üçün ona yatırım qoyuruq. Yekunda bir gün hamımızın yolu ya ehtiyacdən, ya məcburiyyətdən, ya da həvəsdən media ilə kəşir. Dindarın da, alimin də, həkimin də, ev xanımının da, şagirdin də. Medianın bizi yönləndirməsi prosesi də bu ehtiyacdən yaranır.

Din təhlükəsizliyi “Əkinçi”nin gözü ilə

Kütləvi informasiya vasitələri, 19-cu əsrdən bəri inkişafına durmadan sərmayə qoyulan, mədəniyyət aşılayan, daşıyan və yayan vasitə olub. Bu səbəbdəndir ki, ona həmişə cəmiyyətin güzgüsü kimi baxılıb. Medianın gündəminə çevrilən hər bir mövzu həm də cəmiyyətin diktesi ilə populyarlaşır. Bunlardan biri də dindir.

Əslində, din mətbuatının inkişafından bəri medianın gündəminə olub. Azərbaycan milli mətbuatı 1875-ci ildə Həsən bəy Zərdəbinin yaratdığı “Əkinçi” qəzeti ilə həyatımıza girəndə qəzetin demək olar ki, hər nömrəsində islam dininin tarixi, dini savadlılıq və saxta din təhlükəsi ilə bağlı Səid Ünsizadənin məqalələri nəşr olunurdu. Daha sonralar Ünsizadə qardaşlarının yaratdıqları “Ziya”, “Kəşkül” kimi nəşrlər İslam birliyi ideyasının tərəfdarı olması ilə yanaşı, xalqın dini və elmi baxımdan doğru maariflənməsinə xidmət edirdi.

Dövrün cahilliyi fonunda din mədəniyyəti, din elmi bərdə məqalələri qəbul etmə, oxutmaq da asan deyildi. KİV-də din, din təhlükəsizliyi, dini anlayışların doğru çatdırılması prosesinin təməli də beləcə qoyulur. İnsanlar, gerçək dinin mollaların təbliğ etdiyi xurafat və qorxudan ibarət olmadığını görür, dini açıqlarını din haqqında həqiqi biliklərlə doyururdular.

Sosial mediada dini təbliğat

İnternetin təsiri ilə medianın yayım imkanlarının artması bir çox sahədə geniş auditoriya qazanmasına şərait yaratdı. Dini texnologiyadan faydalanma fərsəti də beləcə ortaya çıxdı. Bu prosesdə mediada din, media orqanının profilinə də uyğunlaşdırılır. Mediada dinin populyarlaşmasında internetin, sosial şəbəkələrin də rolu əhəmiyyətli dərəcədə böyükdür.

Xüsusilə, sosial şəbəkələrdə bir çox mövzu istifadəçilər tərəfindən yaradılır,

müzakirə edilir, yayılır. Ənənəvi mediada olduğu kimi, sosial şəbəkələrdə də din media məzmununa çevrilir, medianın xüsusiyyətlərinə uyğunlaşır, regenerasiyaya məruz qalır. Bəzən kontekstindən çıxarılır, bəzən konteksinə geri qaytarılır. Bu müzakirə edənlərin sosial kimliyindən, təhsil səviyyəsindən, dini baxışından və biliyindən asılı olur. Təcrübə göstərir ki, din sosial şəbəkə istifadəçilərinin müzakirəsində, adətən, real kontekstindən çıxarılaraq cılızlaşdırılmış müzakirəyə çevrilir.

Doğrudur, gündəlik həyatın güzgüsünə çevrilən mediada istənilən mövzu müzakirə edilir, bu baxımdan, dini mövzular da istisna deyil. Narahatlıq doğuran isə odur ki, din adı altında zərərli ideologiyaları təbliğ edən, dini yazılar altında dini savadsızlıq yayan insanlar da çoxalıb. Belə yazılar, dini çıxışlar ciddi mediada özünə yer tapa bilməyindən sosial şəbəkələrdə yayılır. Əslində, bu vəziyyət bəzi kütləvi informasiya vasitələrində var idi, lakin kütləvililiyi indiki kimi deyildi. Sosial şəbəkələr bu qrupların ayaq açıb yeriməsi üçün münbit yer oldu.

Belə məlumatların yayılması, kim olduğu bilinməyən din xadimlərinin çıxışları dini məlumatların doğru şəkildə ötürülməsinin dəyişməsinə səbəb olur. Yəni, hər başdan bir səs çıxır deyə, insanlar kimə inanacağına da bilmir, beləcə dində şaxələnmə yaranır. Digər tərəfdən, medianın da manipulyasiya xüsusiyyəti var. Xüsusilə, medianın qeyri-rəsmi bir qolu kimi qəbul edilən sosial şəbəkələrdə nəzarətsiz məlumatların, həmçinin terror təşkilatları və ya radikal dini qruplar tərəfindən informasiya buraxılması və milyonların istifadəsinə ötürülməsi mənfi təsirlərə səbəb ola biləcək vəziyyətlərdir.

Sosial şəbəkələrdə radikal qrupların insan ovu

İndi kütləvi informasiya vasitələrinin gücü danılmaz və ölçülmez həddə çatıb, media həтта ötürmək, transformasiya etmək

funksiyalarından kənara çıxıb, öz norma və dəyərlərini yaradır. Qloballaşan dünyada kommunikasiyanın inkişafı bu vasitələrin həyatımıza daxil olmasını sürətləndirdi və həyatımızın mərkəzinə çevrildi. İndi bir çox insanlar vaxtlarının böyük bir hissəsini ona həsr edirlər. Kütləvi kommunikasiyanın, sosial şəbəkələrin həyatımızda bu dərəcədə əhəmiyyətli yeri, onunla bərabər bir çox problemlər də gətirdi.

Çox yox, cəmi 20-30 il əvvəl hər auditoriyanın öz proqramı, mətbu orqanı vardı. Efir və nəşrlər yaş kateqoriyasına hesablanırdı. Müəyyən edilmiş vaxtda həmin kateqoriya efir qarşısında olurdu. Dövrümüzdə internet və texnoloji inkişaf medianın bu hədəfləməsini aradan qaldırdı. Azad internetə çıxışı olan, istənilən yaş qrupundan olan insan

dövründən üzü bəri hər zaman dinin siyasiləşdirilməsinin əleyhinə olub, din pərdəsi altında dünyəvililiyin əleyhinə təbliğat aparmağa mane olublar. Din xadimi adı altında sosial şəbəkələrdə, özlərinin təsis etdiyi media orqanlarında İslam adından danışan, haradan maliyyələşdiyi bəlli olmayan bir qisim insan müəyyən auditoriya yaradıb çirkin əməllərini həyata keçirir. Azərbaycanda islami hərəkatlar arasında siyasi, dini nifaq salmağa çalışan bu qüvvələrə qarşı ən böyük mübarizəni də ciddi media orqanları aparır.

Dinlə media münasibətləri həmişə aktual məsələ olub, bu gün də aktualdır. Mətbuat dini maarifləndirmə, dini radikalizmlə mübarizədə, həmçinin milli dəyərlərin təbliğində mühüm rol oynayır. Məhz

sərbəst informasiya əldə edə bilər. Təhlükə də burada yaranır. Fanatizmin əsiri olan qruplaşmalar sosial şəbəkələrdə qurban ovuna çıxır. İndi həyatı sosial mediadan ibarət kimi gören bir nəsil yetişib və onlar potensial qurbandır. İnsanları ideoloji cəhətdən istənilən yönə apara bilmə qüvvəsi olan media da “4-cü hakimiyyət” kimi xarakterizə edilir. Bu baxımdan nəzarətsiz internet sui-istifadə üçün münbit şərait yaradır.

Bəzi radikal dini cərəyanlar sosial şəbəkələrdə, internetdə zərərli təbliğat aparmağa, ictimai qarşıdurmalar, təxribatlar yaratmağa çalışırlar. Təcrübə göstərir ki, Suriya və İraqda olduğu kimi, Azərbaycana qarşı da eyni hərəkatları etməyə cəhdlər olub. Lakin media məlumatlılığı yüksək olan yerli internet məkanında bu təşəbbüs maneə ilə qarşılaşıb. Şahidi oluruq ki, ölkəmizdə bəzi dini dairələr Aşura mərasimlərini başqa ölkələrin və xalqların adət-ənənələri ilə keçirməyə çalışıblar, qan tökmək, özünə zərər vermək kimi qəbul edilməz davranışlar nümayiş etdiriblər.

Lakin media məlumatlılığı və doğru maarifləndirmə sayəsində neqativ halların qarşısı alınıb, din pərdəsi altında Azərbaycan xalqının milli-dini mənsubiyyətinə qarşı çıxmağa imkan və şərait yaradılmayıb. Alqışlanası haldır ki, insanlar indi aşura mərasimlərində özünə zərər vermək yerinə qan bankına öz qanlarını bağışlayıb xəstə insanlara ümid olurlar.

Dini maarifləndirmədə medianın rolu

Mediada qarşılaşdığımız daha bir təhlükə isə dini siyasiləşdirmək cəhdləridir. Azərbaycan mətbuatı, ziyalıları “Əkinçi”

buna görə, həm bu sahədəki dövlət orqanları, həm də qeyri-hökumət təşkilatları (Dini İşlər üzrə Dövlət Komitəsi, Mənəvi Dəyərlərin Təbliği Fondu, Qafqaz Müsəlmanları İdarəsi və digər idarə və təşkilatlar) dini maariflənmədə medaidən çox müsbət formada istifadə edirlər.

Bu gün radikal islam ölkəsində olduğu kimi, Azərbaycanda da din pərdəsi altında qadınların ictimai işlərdə təmsilinə, söz haqqına sahib olmalarına qarşı çıxanlar var. Bəzi dini qruplar məqsədyönlü şəkildə dünyəvi təhsilə qarşı çıxırlar, bəzi radikal dini cərəyanlar sosial şəbəkələrdə və internetdə bu yöndə təbliğat təşkil etməyə çalışırlar. Azərbaycan mediasının dini məsələlərə sağlam yanaşması bu qrupları sosial şəbəkələrə və xaricdən maliyyələşən, idarə olunan saytlara üz tutmağa vadar edir. Sosial şəbəkələr dini təhlükəsizliyi qoruya bilmir, çünki idarəetməsi mərkəzləşdirilmiş qaydadadır və yerli nəzarət mexanizmi yoxdur. Buna görə də mediaya çıxış imkanı olmayan istənilən şəxs canlı yayım açıb dini şərhlər verə, özünə auditoriya yarada bilər.

Media, dil, din, əxlaqi və mental dəyərlərə, habelə multikultural düşüncəyə söykənən dövlətçilik sisteminin görən gözü, vuran ürevidir. Dövlətin etibar etdiyi, obyektivliyinə güvəndiyi media da bu güvəni doğrultmalı, din-dövlət balansını qorumaq, multikultural cəmiyyətin tələblərini və hüquqlarını müdafiə etməli, təhlükəsiz informasiya təminatını həyata keçirməlidir. Milli maraqlara söykənən, dövlətçilik dəyərlərinə sahib olan, sağlam cəmiyyət formalaşdırmağa çalışan media belə də olmalıdır.

Lalə Mehralı